

VEILIG BIJ DE VOYEUR

NAAST/DE VERHALEN DIE WIJ ZIJN - VAN BRAAKLAND/ZHEBILDING

INES MINTEN

De toeschouwer verlaat *Naast*, een locatievoorstelling van Leuvens muziektheatergezelschap Braakland/ZheBilding, met een gevoel van comfort en veiligheid. Nochtans zijn thema's als inbreuk op de privacy en voyeurisme aan de orde in het stuk. Niet eens zo onderhuids, zelfs. Luist theatermaakster Sara Vertongen haar publiek erin? Maakt ze het medeplichtig en wentelt de toeschouwer zich daar al te graag in? Of is privacy vandaag een overschat begrip?

In de aanloopfase van dit project trok Sara Vertongen met een schare theaterstudenten de straten van Leuven op. Ze legden voorbijgangers een resem vragen voor. Wat troost u? Wat breekt uw hart? Is er iets wat u mij wilt vertellen? Verstopt u zich graag? Hoeveel mensen hebt u vandaag al aangerakt? Hebt u al eens een wildvreemde gekust? Van de verzamelde verhalen maakte Vertongen haar eerste volledig eigen project. De voorstelling vond plaats op de dertiende verdieping van het nooit als ziekenhuis gebruikte Sint-Pietersziekenhuis in Leuven. Haar personage heeft van deze ruimte haar thuis gemaakt. Het is een archief, met rekken en dozen en andere spullen rondom. Het publiek neemt voor de rekken plaats, in u-vorm, klaar om ook gearchiveerd te worden.

NOOIT MEER SLAPEN

Half in zichzelf mummelend, half naar het publiek gericht, begint de archivaris haar verhaal te vertellen. Het is een personage dat Sara Vertongen ligt. We hebben haar al vergelijkbare types zien spelen: onzeker en in de war, maar bovenal bijzonder herkenbaar en menselijk. Op een dag gaat ze niet meer slapen, legt ze uit. Kan ze niet? Of durft ze niet? Ze gaat ook niet meer werken, keert niet naar haar appartement terug. Ze dwaalt door Leuven en inventariseert alles wat er gebeurt. Ze heeft verscheidene wachtposten, verspreid over de stad, van waaruit ze alles en iedereen 24 uur per dag observeert. Daarmee doet ze wat denken aan de camera's die burgemeester Tobback overal in de stad heeft opgehangen. 'Ik ben zo verstandig als de krant. Ik weet alles wat er in de buurt gebeurt. En wat ik weet is elke dag anders.' In het archief brengt ze alles wat ze op straat heeft gevonden nauwgezet onder in mappen, dozen en potten: zwarte handschoenen, boodschappenlijsten, brieven en kattenbelletjes.

Volgens haar strikte dagschema is dit het archiefmoment. Ze stopt wat dingen weg en vertelt ondertussen wat ze zoal van de mensen heeft gehoord en gezien: Christine die elke nacht krassen maakt op geparkeerde auto's, uit wraak omdat haar man overleden is. Het meisje dat met winkelramen praat. Albert, die elke nacht in café Het Brouwershuis probeert te vergeten dat zijn vrouw vergeten is wie hij is. Blijkbaar leeft de voyeur-archivaris vooral mee met eenzame zielen die middelen zoeken om hun verdriet te boven te komen. Na een tijd blijkt dat ze zelf één van hen is: op een dag kreeg ze telefoon en daarna was niets ooit nog hetzelfde. Door zich op anderen te concentreren, voelt ze minder het gat in haar eigen hart.

BIJNA BEHAAGLIJK VOYEURISME

Stilaan sluipt het voyeurisme er dieper in. De archivaris observeert nu ook mensen die geen flauw benul hebben dat ze bekeken worden. Ze dringt hun privéleven binnen. Op een nacht ziet ze een voordeur openstaan. Ze loopt de woning binnen, ruimt wat op (er heeft net een feestje plaatsgevonden) en dekt de slapende kinderen beter toe. Haast onmerkbaar gaat een rillinkje door het publiek. Wat als zo iemand plotseling jouw huis bezoekt? Het onbehagen blijft echter minuscuul. Pas lang nadat je de voorstelling met een goed en warm gevoel hebt verlaten, besef je welke principes je door de vingers hebt gezien. Waarom doen we dat? Ze bezondigt zich tenslotte aan verregaand voyeurisme, schending van de privacy, huisvredebreuk.

Je zou kunnen zeggen dat we dat voyeurisme aanvaarden omdat het nu eenmaal om theater gaat: per definitie een ietwat voyeuristisch medium. Door de gordijnen open te zetten, speelt het in op een van de basisperspectieven van de mens. We kijken graag. Het liefst zonder gezien te

worden. En het beste van al is dat theater niet echt is, dus kwaad kan het niet. Dat aura van onschuld gaat voor deze productie echter niet op. De toeschouwers weten dat de verhalen echt zijn. Het gaat om de levens van mensen van vlees en bloed: Leuvenaren, dus misschien kennen we sommige van hen zelfs persoonlijk. Misschien is het dan ook meer onze natuurlijke neiging tot voyeurisme die we hier zo kritiekloos aanvaardden? Programma's als *Big Brother* en alle uitwassen van het reality-format die daarna gekomen zijn, hebben de grenzen van die menselijke basisperversiteit schaamteloos geëxploreerd. Wij hebben even schaamteloos mee geëxploteerd. Wil Sara Vertongen ons duidelijk maken hoe afgestompt we zijn?

Ook met die theorie komen we er niet. Daarvoor is de voorstelling in de eerste plaats te oprecht sympathiek. Als Vertongen ons de spiegel van onze eigen perversiteit wou voorhouden, had ze er wel voor gezorgd dat het onbehagen op de duur genadeloos toesloeg. Dat gebeurt niet. Bovendien zou ons comfort rond het eigen voyeurisme wel snel verdwijnen, mocht blijken dat elke aanwezige toeschouwer zélf gerust voorwerp van haar observerende aandacht kon worden. Kijken zonder gezien te worden gaat niet langer op. Tegen het eind van de voorstelling spreekt het personage een specifieke toeschouwer aan. Ze blijkt zijn/haar naam te kennen en is op de hoogte van enkele persoonlijke details. Een foto van zijn huis, een vraag naar haar drie kinderen... Sara Vertongen heeft haar research goed gedaan. En nog altijd krijgen we niet de neiging om heel hard weg te rennen. *Big Brother* heeft hier niets meer mee te zien. Er is geen camera of ander middel dat nog afstand schept tussen ons en het geobserveerde. Wij zijn medeplichtige voyeurs en object van voyeurisme tegelijk. De archivaris van verhalen zit ons op de huid. Ze dringt binnen in ons leven en wij vinden dat oké.

VAN BASISPERVERSITEIT TOT BASISBEHOEFTE

Een en ander heeft waarschijnlijk te maken met de sfeer die Vertongen in haar voorstelling creëert. Het begint al ruim voor de voorstelling. Voor het publiek plaatsneemt, loopt het voorbij een geïmproviseerde bar en slaapkamer. Die creëren een gemoedelijke, zelfs huiselijke sfeer. De archivaris draagt daar, ondanks al haar bizarre trekjes, nog toe bij. Voor haar verhaal begint, loopt ze al rond in de ruimte, wijst ze vrije plaatsen aan. Ze lijkt ermee in te zitten dat niet iedereen een comfortabel plekje zal vinden. Die voorkomendheid blijft ze het hele stuk door behouden. De bedoeling van de setting en haar gedrag is duidelijk: we moeten ons hier op ons gemak voelen, meer zelfs, we moeten ons veilig voelen bij haar. Dat blijkt het cruciale element in deze voorstelling: stap voor stap ga je alles aanvaarden wat het personage doet. We lopen er met open ogen in, maar van een slinkse truc kun je bezwaarlijk spreken. Ze doet uiteindelijk niets wat ons vertrouwen schendt.

Het finale antwoord biedt – heel eenvoudig – de inhoud van het stuk. De archivaris verzamelt verhalen. Onze verhalen: die van de kleine gemeenschap Leuven, of beter zelfs, die van de veilige minigemeenschap die wij hier vanavond met zijn allen vormen. 'Iemand moet het doen', zegt ze. Want we bestaan uiteindelijk allemaal uit verhalen. Hoe triest is het niet als niemand die verhalen bewaart. Wat blijft er anders nog van ons over na onze dood? In *Naast/De verhalen die wij zijn* lees je uiteindelijk vooral conclusies over eenzaamheid en gemis en wat die emoties zoal met een individu doen. Zodra er iets misgaat, is een mens toch altijd alleen. Ook al maakt hij deel uit van een kleine gemeenschap als Leuven of dit publieksgroepje. De verhalenarchivaris lijmt graag de barsten en kieren in de mentale toestand van de mensen op haar weg. Zo probeert ze de voegen van de gemeenschap te dichten. Dat lukt daarbuiten mondjesmaat, maar hierbinnen, waar ze ons heeft uitgenodigd, hebben we heel even een oprecht samengevoel.

Zo keert Sara Vertongen een basisperversiteit om tot de invulling van een basisbehoefte. Niemand wil vergeten worden. Niemand wil dat zijn verhalen tussen de plooiën van tijd en herinnering door schuiven, het grote niets in. Daarom willen we ze maar al te graag doneren aan een zorgzame archivaris. Ook als dat betekent dat die archivaris onze privésfeer binnendringt. Het gaat in *Naast* helemaal niet om alomtegenwoordige camera's die in naam van de veiligheid je openbare doen en laten registreren. Het gaat om een mens die zijn toeschouwer erkent als mens, waardevol genoeg om te onthouden, vast te leggen in theater. We nodigen de archivaris dan ook wat graag uit in ons leven. We willen niets liever dan gearchiveerd te worden.

Gezien in Sint-Pietersziekenhuis Leuven, op 11 februari 2010.

Info: www.braakland.be

Deze tekst kwam tot stand in het kader van Corpus Kunstkritiek, een initiatief van VTI - Vlaams Theater Instituut, met steun van Vlaams-Nederlands Huis deBuren. www.vti.be/corpuskunstkritiek

De teksten van het Corpus Kunstkritiek vallen onder de licentie [Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works 2.0 Belgium](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/be/), wat betekent dat de teksten verspreid, maar niet veranderd mogen worden. Elke vorm van verkoop of betalende distributie is apart te onderhandelen, contacteer VTI.